
ouderschap kent vele vormen

Leen Hermkens

In het boek van Alice van de Pas 'Naar een psychologie van ouderschap' kwam ik het volgende citaat tegen:

Gevraagd wat het allermoeilijkste was van een gezin worden zegt een vader: "De veranderingen in onze relatie als echtpaar". En ... wat was het allerbeste gevolg van een gezin worden? De man grinnikt en zegt: de verandering in onze relatie als echtpaar".

Het antwoord van een man getrouwd met een vrouw, samen kregen ze kinderen ... en ze leefden nog lang en ... gelukkig. Maar niet dan nadat alle aardverschuivingen ten gevolge van het gevader en gemoeder en partner enigszins tot bedaren waren gekomen.

Wat, vroeg ik me af, zou die man geantwoord hebben wanneer bijvoorbeeld door onvruchtbaarheid het zaad van een zaaddonor noodzakelijk was geweest om tot vaderschap te komen? Of wanneer hij door een echtscheiding en hertrouwen een rol als stiefvader had ingenomen, wellicht zijn eigen kinderen achterlatend bij zijn ex-vrouw?

Wat zouden adoptie- of pleegouders antwoorden?

En wat zou het allermoeilijkste en allerbeste zijn geweest voor homoseksueel ouderschap? Mannen en vrouwen die door hun seksuele oriëntatie zijn aangewezen op moderne voortplantingstechnieken zoals K.I.D. (kunstmatige inseminatie met gebruik van donorzaad), eiceldonatie of draagmoederschap?

Kortom ... wat zou het allermoeilijkste en allerbeste zijn van een gezin worden, anders dan het klassieke kerngezin?

Ik moet u het precieze antwoord schuldig blijven ... Ik ben geen onderzoekster, maar hulpverleenster, werkend vanuit een contextueel perspectief op relaties.

Om recht te doen aan de alledaagse werkelijkheid van partners als partners en als ouders is aandacht voor al de vier dimensies en de samenhang daartussen van het grootste belang. Toch wil ik mij voor vandaag beperken tot enkele aspecten vanuit de vierde dimensie en van daar uit de focus zetten op de dynamiek tussen de ouderschapsrelatie en de partnerrelatie.

Een dynamiek die op de werkvloer van alledag tussen ouders -kinderen - partners regelmatig voor dynamiek zorgt.

Zeker ook wanneer er sprake is van ouderschapsvormen waarvan de biologie, de eicel van deze ene vrouw, de zaadcel van deze ene man, dit kind, ons kind hopelijk in liefde verwekt en geboren, niet langer meer de kern is van het ouderschap!

En dat was het overwegend, eeuwenlang wel. Overwegend ... er waren natuurlijk altijd al ongehuwde moeders die soms hun kind afstonden of het als voorkind meenamen in een huwelijk, alleenstaande ouders door overlijden van de partner, buitenechtelijke kinderen. Maar onmiskenbaar is dat door allerlei maatschappelijke ontwikkelingen, zoals onder anderen emancipatie, echtscheiding en de introductie van de voortplantingstechnieken een kleurrijke variatie aan ouderschapsvormen is ontstaan.

Over hoe de partnerschapsrelatie en de ouderschapsrelatie elkaar wederzijds beïnvloeden hebben May Michiels en Wim van Mulligen hun licht al laten schijnen. Ik wil daar bij aansluiten en op voortbouwen.

Partnerschap, liefde, passie vraagt en veronderstelt ethisch gezien wederkerigheid in het geven en ontvangen aan en van elkaar. Zonder een billijke wederkerigheid droogt de liefde of het vertrouwen in de toekomst van de liefde op. De partnerbalans is dus symmetrisch van aard, in de tijd gezien verwachten we hoe dan ook een billijke terugbetaling van al onze investeringen.

Heel anders is dat in de ouder-kind relatie die fundamenteel anders van aard is. Er is sprake van een ongelijkheid, ouders geven aan kinderen het leven en kinderen aan ouders maximaal een voortleven, zonder de garantie dat ooit met gelijke munt wordt terugbetaald. Dat maakt de balans intrinsiek begrensd in de wederkerigheid! Asymmetrisch. Van ouders wordt gevraagd meer te geven dan te ontvangen!

Het is juist de asymmetrische structuur in het geven en ontvangen (in het beschikbaar zijn voor elkaar) die voorziet in een basis voor context en verbondenheid en die overlevingskansen biedt voor kinderen.

Alléén voor kinderen? ... Nee, ook voor de ouders. Niet in de zin van overleven, zonder kinderen kunnen mensen ook bestaan, zinvol en gelukkig bestaan ... dat hebben we van Han Sauren gehoord. Maar wel in de zin van dat die asymmetrie in ouders een onvoorwaardelijke en tijdloze liefde wakker roept en ouderschap onweerstaanbaar aantrekkelijk maakt, ondanks de last van het meer te moeten geven dan te ontvangen!

Misschien zelfs wel dankzij de last van het meer te moeten geven, onvoorwaardelijk en tijdloos. In die zijns-verantwoordelijkheid liggen tenslotte ook de kansen voor het verdienen van constructief recht, daar wordt het vermogen iets goeds te doen in verhoudingen extreem uitgedaagd en aangesproken. Het kind als onvergelijkbare partner. Het kind als levensvervulling en mogelijkheid om je bestaan te transcenderen.

Dat maakt dat ouders verknocht zijn aan hun kinderen of aan hun ouderschap en kinderen ook niet zomaar overdoen aan een ander. Zeker is dat niet zonder gevolgen voor de ouders en voor het kind.

En het maakt het ook begrijpelijk wat maakt dat onvrijwillige kinderloosheid zo diep snijdt in het leven van mensen.

En ook dat mensen heel ver gaan om hun kinderwens in vervulling te laten gaan met behulp van de techniek. Daar kom ik straks nog op terug.

Heel terecht stelt Alice van de Pas dat partners, die ook ouders zijn, niet één maar twee relaties hebben. Eén als partner, één als ouder. In termen van relationele ethiek: een wederkerige balans op partnerniveau en een begrenst wederkerige balans in de gerichtheid van de ouder op het kind. Er spelen dus partnerbelangen en ouder-kindbelangen en ook zoals we van Wim van Mulligen hoorden de belangen van de ouder naar zijn of haar ouders. Ouderschap als intergenerationele schakel tussen verleden en toekomst. Ouders als tussenmensen die via hun kinderen een toekomst creëren.

Al die balansen brengen een dynamisch en soms heftig krachtenspel in geven en ontvangen, in schuld en verdienste met zich mee. Tussen partners als partners, tussen partners als ouders, tussen ouder en kind, tussen de ouder en zijn of haar ouders. Daarbij beïnvloedt de asymmetrie in de ouder-kindbalans (het meer geven dan ontvangen) de symmetrische partnerbalans.

We kennen allemaal wel, misschien wel uit eigen ervaring, de dodelijke vermoeidheid van ouders met jonge kinderen die niet meer aan partnerschap toekomen. Of situaties waar door aanwezigheid van een gehandicapt of ernstig ziek kind de partnerrelatie langdurig in de koelkast belandt.

En natuurlijk is het omgekeerde ook waar. Daar waar partners er in slagen de lusten en lasten van zowel partner- en ouderschap billijk te verdelen creëert dit een stevige voedingsbodem naar betrouwbare zorg naar kinderen.

Lukt hun dit langdurig niet dan zullen kinderen gaan bemiddelen en verzoenen in de kloof die tussen partners onherroepelijk dreigt. Het proces van parentificatie, de ouder wordt het kind, het kind wordt de ouder!

Hoe dan ook: onvermijdelijke belangentegenstellingen en loyaliteitsconflicten zijn het gevolg van dit krachtenspel. Verwachtingen ten aanzien van geven en ontvangen in de partnerrelatie moeten worden afgewogen tegen het recht op ontvangen en geven van het kind. Daarbij is de ontwikkelingsfase van het kind, is het kind twee of zestien jaar, en de levensfase van de ouder, jong volwassene of midlife, ook nog van betekenis.

Ouders in de midlife fase, de zogenaamde sandwichgeneratie, zijn daarbij vaak dubbel belast in de zorg voor hun puberende kinderen en zorgbehoefte oude ouders.

Het hoeft geen betoog dat dit op partnerniveau de nodige onderhandeling en taakverdeling behoeft en dat menige partnerschapsrelatie te licht blijkt voor een dergelijk proces van een billijke verdeling van lusten en lasten. Cultuur spreekt daar ook een stevig woordje in mee:

De socialisatie van mannen en vrouwen in de verschillende sociale lagen is gekoppeld aan andere verwachtingen ten aanzien van rolinvulling, status en macht. Met andere woorden: Partner, moeder en vader zijn ziet er in een multi-problem gezin heel anders uit dan in een middle-clas gezin. Wij als hulpverleners met vaak een middle-clas achtergrond moeten ons hiervan terdege bewust zijn. Hoe anders kunnen we ons afstemmen op onze cliënten, in taal, in houding, maar ook in haalbaarheid van de door ons geformuleerde doelen!

Het is mooi om ouders te helpen onderhandelen en te communiceren met elkaar en met hun kinderen, hun te ondersteunen een positie in te nemen in de balans van geven en ontvangen om aldus een dialoog aan te gaan.

Maar als vader, wiens rug verpest is in de bouw, zijn tijd slijt in zijn volière of in de kroeg en moeder de vrouw thuis reddert en regelt, poetst bij haar oude ouders die twee deuren verder wonen en ook nog bij tante Annie, ,,n straat verderop en ook nog hartklachten heeft? Als deze man en vrouw nooit geleerd hebben om te praten, om wat hun drijft, wat ze voelen in voor elkaar begrijpelijke taal om te zetten ... dan zullen we toch eerst daarmee moeten beginnen!

Ik bedoel maar het vak van een hulpverlener is niet zonder hobbels!

Bij een ander aspect betreffende die cultuur wil ik ook nog even stilstaan. Er is een niet westers gezegde dat zegt: 'Om een kind groot te krijgen is een heel dorp nodig !!' Westers of niet, daar schuilt een waarheid in. De grootfamilies van weleer, ingebed in een hiërarchische samenlevingsstructuur met overduidelijke en vaak te knellende voorschriften over rechten en plichten was eigenlijk zo'n dorp. Het dorp is opgeheven door diverse factoren waar ik nu niet nader op wil ingaan. Toegenomen vrijheid om zelf ons leven te bepalen is er één van !!

Een nadelig gevolg voor ouders en kinderen is beslist dat er weinig bereikbare en aanspreekbare hulp en steun bronnen zijn. Het dorp is verdwenen of verdeeld over het hele land of zelfs de wereld! Door scheiding en hertrouwen is ouderschap en zijn kinderen verdeeld over meerdere families.

Door emancipatie en veranderde rolpatronen en taakverdeling wordt vader- en moederschap nog meer belast Kortom, ouderschap in de huidige cultuur vraagt enorm veel, terwijl er een afname is van steun uit de omgeving!

Hulpverlening, geestelijke gezondheidszorg kan daarbij als maatschappelijke hulpbron misschien iets compenseren van dit verlies van het dorp.

Terug naar ouderschap, een definitie van ouderschap!

Het zich onvoorwaardelijk, blijvend en tijdloos verantwoordelijk weten voor een kind is volgens Alice van de Pas de kern van ouderschap en het enige specifieke van alle ouderschap! Zij koppelt dit los van onder andere biologisch ouderschap. Heel terecht natuurlijk, want we weten maar al te goed, de praktijk van de hulpverlening spreekt daar boekdelen van, dat biologisch ouderschap niet synoniem is met besef van verantwoordelijk zijn. Hoewel ouderschap, gefundeerd is in de biologie, is biologie niet de kern van verantwoordelijk zijn. Zegt het nog niets over daadwerkelijk oppakken van de ouderlijke verantwoordelijkheid.

Het kind bestaat door het biologische proces van bevruchting, zwangerschap en geboorte. Het bestaat, maar is in zijn recht om te bestaan fundamenteel aangewezen op daadwerkelijke betrokken zorg van anderen. Door keuzes en/of onvermogen of het lot van volwassenen kunnen en moeten dat soms anderen zijn dan de biologische ouders.

Hoe nu, speelt nu, vanuit relationeel ethisch perspectief de dynamiek tussen de partner- en de ouderschapsrelatie in situaties waar er helemaal niet of gedeeltelijk sprake is van biologisch ouderschap. Ter illustratie een praktijkschets die even h, l scherp stelt wat niet gedeeld biologisch ouderschap met zich mee kan brengen.

Paula en Frank wonen drie jaar samen. Ze hebben een dochter van 2 jaar en Paula is zes maanden zwanger. Frank is gescheiden en vader van een vijfjarige temperamentvolle zoon, Tim, die bij zijn moeder woont en eens in de veertien dagen een weekend bij zijn vader en Paula doorbrengt. Natuurlijk wist Paula toen ze Frank koos dat hij levenslang ook vader van Tim zou blijven. Ze had de verwachting dat ze hem wel een plekje in haar hart en in haar gezin kon geven. Met vallen en opstaan lukt dit ook wel, hoewel ze het temperamentvolle van Tim en de mateloze liefde van Frank voor zijn zoon moeilijk verdragen kan, zeker als ze samen een kind krijgen. Maar och, ze redden het wel... Totdat van de ene op de nadere dag, eigenlijk van het ene op het andere uur Tim bij hun op de stoep staat omdat zijn moeder plotseling overlijdt en het kind aangewezen is op de tijdloze en onvoorwaardelijke zorg van haar vader en ...Paula.

Ineens verandert hun relationele werkelijkheid. Zoon Tim worstelt met een groot verlies, vader Frank met een groot verlangen zijn zoon te helpen en te steunen en Paula met een groot onvermogen daartoe.

Verlangens en belangen - symmetrisch en asymmetrisch - die met elkaar in botsing komen.

"Ik haat hem", zegt Paula waarmee ze bedoelt dat ze niet plotseling en misschien wel nooit onvoorwaardelijk van dit kind kan houden en aan hem geven. Ze begrijpt dat dit voor Frank heel anders ligt, maar verdraagt het niet als hij met hem speelt, verhaaltjes voorleest, knuffelt, hem met aandacht overlaadt, met hem over zijn lieve mama praat. Frank op zijn beurt begrijpt dat het voor Paula een bijna onmogelijke opgave is. wat moet ik dan?

vraagt hij zich af. Mijn kind ergens anders laten opgroeien, zelf weg gaan en mijn andere kinderen in de steek laten? Ze kunnen elkaar niet steunen, de dialoog tussen hen als partners stagneert. Voor hen als partners lijkt, ik zeg lijkt, een wanhopige toekomst open te liggen.

Het na de scheiding opnieuw samenleven in een samengesteld gezin is voor alle betrokkenen een nieuwe poging om een gezamenlijk leven op te bouwen waarin plaats is voor liefde, kameraadschap en vertrouwen.

Het is een enorme uitdaging ... Of mensen elkaar mogen of niet of ze willen of niet: hoe dan ook hebben de gezins-/familieleden uit het vorige gezin een gezamenlijk geschiedenis en context die hen verbindt en bindt in een dynamische balans van geven en ontvangen. Oude loyaliteiten blijven terwijl nieuwe loyaliteiten opgebouwd worden.

De vraag is: hoe kan een nieuw koppel de respectievelijke kinderen helpen om uit te zoeken wat ze verdienen van en verschuldigd zijn naar ouders, ook woont pappa ergens anders en ziet het kind hem

nooit!. Hoe kunnen ze een gezamenlijke leefwereld opbouwen en behouden inclusief de passie en wederkerigheid in de partnerbalans zonder de asymmetrische verhoudingen met hun kinderen tekort te doen?

Annelies en Frits zijn sinds vier jaar bij elkaar. Annelies heeft een turbulent huwelijk achter de rug. De twee dochters van 12 en 14 wonen bij hen. Hun vader is nooit een vader geweest, zij hebben er niets te zoeken, zo stelt ze. Frits is een veel beter vader voor de kinderen zegt ze. Frits beaamt dit en noemt talrijke voorbeelden waaruit dit blijkt. Intussen spelen er in het gezin hevige gezags- en machtsconflicten die ze wijten aan de puberteit van hun kinderen. Ook op partnerniveau zijn er conflicten. "Jij bent veel te streng" en "jij bent veel te zacht", zijn de verwijten. Soms zwijgen ze dagen achtereen. Verdere exploratie brengt aan het licht dat Frits zelf met zijn vader gebroken heeft na een moeizaam huwelijk tussen zijn ouders. "Hij was een tiran", aldus Frits. Annelies is zonder vader opgegroeid, want "die ging even sigaretten halen". Onzichtbare loyaliteiten dringen via het symptoom macht en vermijding naar de oppervlakte. Ja, we wilden wel eigen kinderen, zegt Frits, maar ik ben bang dat ik een eigen kind voortrek (meer kan geven dan deze kinderen) en dat wil ik ze niet aan doen ... Ik ben nu hun vader. Het is beter zo ...

Leven in een samengesteld gezin is vooral een kwestie van het managen van balansen in een complexe loyaliteiten-huishouding, verdeeld over meerdere families. Dat brengt beslist een belasting en soms overbelasting van de partner- en ouderrelatie met zich mee.

Dit verdient bij voorbaat al erkenning door ons hulpverleners. De grootste valkuil daarbij is mee te gaan met het wel héél begrijpelijke, maar daardoor nog geen realistische verlangen van het samengestelde gezin, dat iedereen evenveel of nog meer van elkaar zal houden als in het "gewone" kerngezin. Wat we vaak zien in samengestelde gezinnen is dat de nieuwe ouder een positie inneemt als 'beter ouder', zoals Frits in de voorgaande praktijkschets. Dat zal zich niet alleen wreken in de relatie tot de stiefkinderen die daarmee impliciet deloyaal worden gemaakt aan hun afwezige vader of moeder, maar ook in de relatie met eigen kinderen die achtergebleven zijn bij de zorgende ouder. En uiteindelijk in de relatie met de partner.

Ik herinner me bijvoorbeeld Rob, die na echtscheiding waarbij zijn drie kinderen bij zijn ex-vrouw bleven, ging samenwonen met Ans, ook gescheiden met de zorg over drie kinderen in ongeveer dezelfde leeftijd als de eigen kinderen. De omgangsregeling kwam moeizaam tot stand. Rob stortte zich op de zorg voor zijn nieuwe gezin, hij zou nu niet mislukken in zijn partner- en ouderschap. Eén keer per week kwamen zijn kinderen erbij. Een weekend gezin met zes kinderen !! In toenemende mate ging Rob zich schuldig voelen ten opzichte van zijn drie eigen kinderen. Schuldig omdat hij 'zijn' drie stiefkinderen meer aandacht, meer zorg, meer geld, meer liefde kon geven dan zijn eigen kinderen. Dit dilemma werd zo onhoudbaar dat hij zich terug ging trekken als stiefvader met als gevolg vele partnerconflicten. Na twee jaar worstelen met dit dilemma is Rob alleen gaan wonen, zodat hij zijn kinderen alléén kan ontvangen. Zijn relatie met Ans kan enkel behouden blijven door een Lat-relatie. Straks als de kinderen groot zijn willen ze weer samen gaan wonen!

Ik wil overstappen naar een héél andere variant in ouderschap waar van biologische verwantschap helemaal géén sprake is, is de adoptie en de pleegzorg.

Door middel van het kind zijn in geval van adoptie en pleegzorg twee ouderparen met elkaar verbonden in een balans van geven en ontvangen. De biologische ouders geven het leven en soms enige jaren van al of niet betrouwbare zorg. De pleeg- of adoptie ouders nemen de taak van verzorging en opvoeding op zich. De adoptiepraktijk tot nu toe ontstaat op basis van verbreken van deze banden en balansen met destructieve gevolgen voor het kind, maar ook voorbeide ouderparen. De illusie van ouderschap (dit is ons kind) wordt voor adoptieouders compleet gemaakt doordat er familierechtelijke betrekkingen worden gecreëerd waarbij de biologische afstamming ontkend en verzwegen wordt. En door de wet gelegitimeerd. Steeds meer wordt gepleit voor open vormen van adoptie waarbij de biologische ouders een rol kunnen blijven spelen.

In de pleegzorg speelt dit héél anders. Pleegouders nemen tijdelijk de ouderlijke taken over waarbij de biologische ouders, weliswaar op afstand een min of meer zichtbare rol kunnen blijven spelen. Biologische ouders blijven ouders, ook in gevallen waar het ouderlijk gezag beperkt of ontnomen is door wettelijke maatregelen.

Daarmee is niet gezegd dat het er voor pleegouders en biologische ouders makkelijker op wordt. Pleegouders kennen de ouders, hebben weet van een vaak pijnlijke geschiedenis tussen ouders en kinderen. Ze kennen het verdriet en soms ook het verlangen van het kind. Die verbonden- en gebondenheid en de vaak grote verschillen in cultuur van het gezin zijn minder verhuld en ondergronds als in situaties van adoptie. Dat maakt het moeilijk, maar omdat het zichtbaar is ook wat hanteerbaarder.

Voor pleegouders is het een enorme opgave om het kind ruimte te geven in zijn loyaliteiten naar zijn context en tevens de empathie op te brengen om tot een hechting te komen met dit kind dat vaak door zijn voorgeschiedenis beschadigd is in zijn vertrouwen naar volwassenen. Vanuit onzichtbare loyaliteit naar zijn oorsprong kan het kind soms niet hechten.

Pleeg- en adoptieouders kunnen hierdoor overvraagd worden. De asymmetrie naar het kind is (behalve dan dat ze het kind het leven gaven) wellicht nog groter! Ze moeten nog meer geven dan eigen ouders, met zoveel rekening houden inclusief met de loyaliteit van het kind en de zijnsverantwoordelijkheid van ouders. Dat kan een grote druk op de partnerrelatie leggen in de zin dat die deze disbalans moet compenseren!! Dat kan de wederkerigheid in de relatie ernstig stremmen. Pleeg- en adoptie ouders verdienen grote erkenning voor hun inzet en dat is nou net wat ze vaak vanuit hun directe omgeving te weinig krijgen.

Vanuit hulpverleningsoogpunt is het ook hier weer noodzaak te zoeken naar hulpbronnen en positieve kracht in de context van het kind en in die van de pleeg- of adoptieouders. Hulpverlening kan daarin als ondersteunende en katalyserende maatschappelijke hulpbron fungeren!

Tot slot aandacht voor ouderschap ontstaan met behulp van de moderne voortplantingstechnieken. (zoals I.V.F., K.I.D., eiceldonatie en draagmoederschap).

Gezien de heftige polemieken in de media, de politiek en de vakbladen maakt iedereen zich daarover behoorlijk druk. Iedereen vindt daar ook wel iets van en dat is ook wel te snappen, want het raakt aan de wortels van het bestaan.

- wel of niet draagmoederschap, al of niet commercieel
- al of niet opheffen van de anonimiteit van de zaaddonor
- wel of niet toestaan van homoseksueel ouderschap of adoptie door homoseksuele paren

Waar ik me dan druk over kan maken is de polarisatie tussen enerzijds de emancipatiebeweging met het recht op zelfbeschikking in het vaandel en anderzijds de voorstanders van conservatieve gezinsopvattingen met kreten als 'het gezin als hoeksteen ...'

In mijn ogen, wellicht wat ongenueanceerd, blijft het een modderige polemiek waarin moraal, gebouwd op de waarden van een godsdienst, levensbeschouwing of politieke overtuiging, hoogtij blijft vieren. Moraal, in een modern dan wel conservatief jasje, lijkt mij een te nauw kader om naar al deze ontwikkelingen te kijken.

Het contextuele perspectief, met als leidraad de relationele ethiek - die scherp onderscheiden moet worden van moraal - biedt wat mij betreft een ruimere kijk als het gaat over belangen van ouders en kinderen, over de kwaliteit van toekomst en leven. De vraag is dan: hoe kan op een open manier rekening worden gehouden met ieders positie en belangen?

Ouderschap, in de zin van verantwoordelijke en betrouwbare zorg, is iets waartoe elke zorgende persoon, man of vrouw ongeacht seksuele oriëntatie, toe in staat is. Dus ook alleenstaande ouders, ook twee mannen of twee vrouwen als ouderpaar.

Betrouwbaarheid en verantwoordelijkheid in deze stelling verwijst onder andere naar omvatting van:

- alle existentiële kenmerken van het leven en van
- de relationele wereld waarin we leven.

De termen 'draagmoederschap' en bijvoorbeeld 'zaaddonor' verwijzen mijns inziens naar die existentiële kenmerken. We zeggen bijvoorbeeld niet 'zaadvader'. Een zaadje is geen vader. Ook niet als moeder, die met behulp van K.I.D. bevrucht is, op de vraag van kind : 'wie is nou mijn pappa?', zegt: 'pappa is een zaadje'. Pappa's zitten niet in een zaadje. Vader word je door te vaderen, door betrouwbare zorg. Vaderschap verdient je.

Een zaaddonor is een man die zijn zaad doneert of geeft aan een vrouw via de techniek van inseminatie (of eventueel aan een ouderpaar, hetero- of homoseksueel).

Deze mensen krijgen via kunstmatige weg, de mogelijkheid om tot ouderschap te komen. Een balans van geven en ontvangen, de naam zegt het al, met tussenkomst van een koude techniek. Misschien wel verhuld door de techniek. Het kind krijgt van de onbekende donor voor 50 % het genetische materiaal. Daaruit kan zijn persoon, misschien wel zijn lengte, intelligentie, kleur haar, muzikaal talent (en hopelijk geen erfelijke aandoeningen) ontstaan. Kortom basisbouwstenen voor het opbouwen van een persoonlijkheid en identiteit. Hoe klein of groot ook, er is sprake van een balans van geven en ontvangen, van verdienste en schuld.

Ik weet niet hoe het jullie vergaat, maar draagmoederschap klinkt warmer en minder anoniem. Genetisch hoeft er geen sprake te zijn van een bijdragen aan het kind. Het hoeft haar eicel niet te zijn. Maar door het kind negen maanden te dragen en door het proces van geboorte, levert de draagmoeder een belangrijke bijdrage aan het leven van een kind. Ook maakt ze zich op deze wijze zeer verdienstelijk ten opzichte van een echtbaar, dat na meestal een lange lijdensweg, nu dan eindelijk vader en moeder kan zijn. ook hier gaat het om balansen van geven en ontvangen.

Hoe gaan we daarmee om binnen onze huidige maatschappelijke context? Hoe wordt daar politiek over gedacht?

En hoe op micro-nivo, binnen de aldus ontstane ouderschaps- en partnerrelatie.

Hoe gaat de omgeving er mee om: familie, opa's, oma's, broers en zussen, vrienden, collega's, etc.?

Met andere woorden, wat zijn hier de belangen van en gevolgen voor alle betrokkenen?

Neem bijvoorbeeld de hele maatschappelijke discussie rondom de gevolgen van anoniem donorschap voor kinderen.

Steeds weer luidt de conclusie:

'We weten niet precies wat de gevolgen voor kinderen zijn, omdat door tal van oorzaken onvoldoende wetenschappelijk onderzoek naar gedaan kan worden.'

Toch is in Nederland een wet voorgesteld om de anonimiteit van zaaddonoren op te heffen, zodat het kind, indien gewenst, informatie over de donor kan achterhalen. Een goede zaak, denk ik. Nog belangrijker lijkt me hoe ouders omgaan met de informatie naar het kind toe. Welke betekenis wordt er aan de donatie gegeven? Hoe wordt over de donor gesproken. Hoe gaan ze hier in de partnerrelatie mee om?

In een fijnzinnig artikel van Ineke Bannink, met als veelzeggende titel: 'Wat niet weet, deert', wijst zij er op dat in de hele maatschappelijke discussie de groep heteroseksuele ouders die gebruik hebben gemaakt van anoniem donorzaad geen aandacht hebben gekregen. Zij zet niet zozeer de focus op de belangen van het kind, maar op de problematiek van de ouderschaps- en partnerrelatie, waarin zowel het feit van de donatie als ook de anonimiteit enorme gevolgen blijken te hebben. Ze noemt:

- het taboe op onvruchtbaarheid, met name van mannen
- onverwerkte van het echtpaar rouw rondom de onvruchtbaarheid
- het isolement binnen de familie, vrienden- en collegakring
- de enorme wissel die dit alles op de partnerrelatie legt en
- de beklemming in het ouderschap naar de kinderen.

Ik zou daar het volgende aan toe willen voegen:

Niet alleen het geheim, maar ook de ontkenning van de balansen van geven en ontvangen in de driehoek

ouder(s) - donor - kind

of ouder(s) - draagmoeder - kind

leidt tot een gebrekkige of wankele basis voor betrouwbaar partner- en ouderschap, dus voor een betrouwbare context voor het kind.

Niet alleen het recht op informatie en openheid, maar het op zorgvuldige wijze erkennen van ieders bijdrage en verdienste, genetisch, biologisch of sociaal, kan een voedingsbodem creëren voor meervoudig ouderschap. Een voedingsbodem die wat mij betreft om een wettelijke legitimatie vraagt.

Wellicht kunnen dergelijke wettelijke regelingen tevens een grens stellen aan, of een voorbehoedmiddel zijn tegen wat Dorien Pessers noemt 'het hedendaags narcisme van de zelfbeschikkers'. Ze verwijst naar een maatschappelijke trend met als ideologie dat iedereen recht heeft op een kind, liefst een gezond kind.

Een kind dat alleen liefde, geen biologische verwantschap nodig heeft. Beperkingen, van welke aard dan ook worden niet geaccepteerd en niets is ons te dol.

Onlangs las ik in de krant een interview met een K.I.-arts. Hij was benaderd door een lesbisch paar met de vraag om een eiceldonatie. Dat houdt in dat er een eikel wordt weggenomen bij de ene vrouw en na bevruchting met zaad van een zaaddonor wordt ingeplant bij de andere vrouw. "Ik vind dat zo'n rose wolkachtig gelul, zo van ... zie ons samen een kindje krijgen ... Daar wordt het kind toch niet beter van? Eerder slechter, want wie is nou zijn echte moeder?" Aldus de K.I.-arts En ik was het roerend met hem eens.

Wie weet komen we, wanneer de maatschappelijke discussie en wetgeving niet leidt tot grenzen aan de vlucht die de voortplantingstechniek neemt via de genetische manipulatie, nog wel uit bij het klonen van mensen. Het zeer gewenste en perfecte kind.

Dan hebben we naast stier Herman en schaap Dolly, het kind, hoe zullen we het noemen -Kloon-? En Kloon, die mag zijn eigen stamboom oprichten, die is het kind van niemand, die mag zijn eigen stamboom oprichten, een kind zonder context? 'n halve context? Het kind van de rekening?

Hoe moeten we daarover denken, wiens belangen worden hiermee gediend?

Vragen waarbij we de antwoorden met z'n allen moeten uitzoeken.
Maar gelukkig vandaag niet meer!!

Graag wil ik met u terug naar die ene vraag aan het begin. Wat zou het allermoeilijkste en allerbeste zijn van een gezin worden, anders dan het klassieke kerngezin??

Het antwoord weet ik niet, nog steeds niet en ik zal het ook wel nooit weten.

Misschien gaat het er veel meer om om daarover de goede vragen te stellen. Als kind van mijn tijd weet ik wel dat partners, ouders en kinderen liefdevolle wederkerige verhoudingen nodig hebben. Symmetrisch en asymmetrisch. Een context !! Een dynamische context. Zo rechtvaardig en betrouwbaar als maar mogelijk is.

Voor ons als hulpverleners betekent dat, dat alle belangen van alle betrokkenen zo open als mogelijk in ogeschouw en in balans gebracht moeten worden.

Ik wens u daar mee sterkte en dank u voor uw aandacht.

Leen Hermkens is Maatschappelijk werkster met ervaring in de jeugdbescherming. Voortgezette opleiding gezinsbehandeling. Masterclass contextuele therapie. Medewerker CLAS. Zelfstandige praktijk. Stafid en opleider Leren over leven.

LITERATUUR

Tussen geven en nemen. Ivan Boszormenyi-Nagy en Barbara Krasner, 1994.

Naar een psychologie van ouderschap. A. van der Pas, 1996.

Wel kinderen, geen man. Anke van Wijke, Linde Terpstra, Warray, 1991, Den Haag.

De wet van het hart. Dorien Pessers, Balans, 1994, Amsterdam

Het perfecte kind. P. Beken en A. Halden. 1993 Rainbow Pocket

De zin van ouderschap. A. Parent et al. Ambo 1992, Baarn

Wat niet weet, deert. K.I.D. problematiek bij heteroseksuele paren. In: Vrouw en gezondheid, jan/feb 1995.